

MIROSLAV PAUZA

TICHOST MEDITACE K EVANGELIU PODLE MATOUŠE 5,5

*„Pln zásluh, a přec básnivě pobývá člověk zde na zemi...“
Friedrich Hölderlin*

Podnětem k sepsání následujících stránek je jedna smutná osobní vzpomínka. Před několika lety mně při jednom brněnském setkání vyprávěl Jiří Gabriel o skandálních souvislostech vyšetřování smrti své manželky. Událost sama byla tragická... to však již k životu bohužel patří. Pobuřující byl ale zbabělý a přitom chladně kalkuluující postoj viníka, uhýbajícího i jen před přiznáním zodpovědnosti za smrtelnou dopravní nehodu a zneužívajícího účelové laxnosti místních vyšetřovacích orgánů, „zametajících věc pod koberec“. Právo se zde ukazovalo jako fakticky nedobytné. Ohromilo mě však ještě něco jiného: Jiří zřetelně trpěl a byl zoufalý... stále však mluvil v duchu značné tolerance a se zdrženlivou noblesou, což mně v daném případě přišlo až příliš velkomyslné. Zdálo se, že na místě by bylo spíše nekompromisní prosazování spravedlnosti...

Když se nad těmito věcmi znovu zamýšlím (a není to od té doby zdaleka poprvé), uvědomuji si, že můj tehdejší soud byl *povrchní!* Zcela jsem přehlédl skrytou, nicméně nevšední a unikátní dimenzi Jiřího chování: zde přece konečně někdo nereagoval ve vleku „přirozeného“, nicméně zcela obligátního a nakonec primitivního zákona odvěty, ale naopak, jakoby svým jednáním vydával svědectví *tichosti*.

Dnešní doba na toto slovo neslyší. Legitimujíc „zdravé“ podnikání, majetek jakéhokoliv původu, právo jako nástroj jak se *vyhnout* trestu a pouze *funkční* vzdělanost... přehlíží svědomitost a mravnost jako relikty *slabostí*. Na místech, která bývala vyhrazena ideám a velkým myšlenkám, se ubytoval nihilismus. Dnešek je *hlasitý*.

Pátý verš páté kapitoly Evangelia podle Matouše (ve *Vulgátě* verš čtvrtý) zní: „Blahoslavení tiší, nebo oni dědičně obdrží zemi.“ Tento verš je – jak známo – reminiscencí jedenáctého verše *Žalmu* č. 37, který zní: „...tiší dědičně obdrží zemi, a rozkoš budou míti ve množství pokoje.“ V obsahové souvislosti s tím o sobě Je-

žíš prohlašuje: „...neboť jsem tichý a pokorný srdcem.“ (Mt 11,29) Uvedené formulace jsou citovány z posledního kralického překladu Starého a Nového zákona (rok 1613). Pavel Škrabal OP překládá (v olomouckém vydání z roku 1948) Mt 5,5 takto: „Blažení tiší, neboť oni budou dědit zemi.“ (Mt 11,29 překládá shodně s kralickými.) Ekumenický překlad (Praha: Ekumenická rada církví 1973) zní: „Blahoslavení tiší, neboť oni dostanou zemi za dědictví.“ Ekumenický překlad z roku 1984 zní: „Blaze tichým, neboť oni dostanou zemi za dědictví.“ Konečně Sýkorův překlad, revidovaný Hejčlem a upravený dr. Rudolfem Colem (Velehrad 6. 2. 1948), má tuto podobu: „Blahoslavení tiší, nebo oni dostanou za úděl zemi.“ (Verš Mt 11,29 má ve třech zde naposledy zmíněných vydáních podobu shodnou s kralickou verzí.) Tolik k některým ekvivalentům v češtině.

V teologickém konceptu *Septuaginty* zahrnuje *tichost* pojmy: *pokojnost*, *odpouštějící mírnost*, ale také *přiměřenost*. Termín *praos* znamená krotký, tichý, mírný, měkký, hebký, jemný, povlovný, vyzářující klid a dobro. Také ale dobromyslný, nevystupující tvrdě, nejednající na něčí újmu, neztracující někoho, jednající bez rozhořčení a hořkosti, nýbrž s duševní rovnováhou. Jako jeden z německých ekvivalentů je uváděn i pojem *Gelassenheit*, což je dosti příznačně jeden ze stavebních kamenů Heideggerovy filosofie, v níž *ponechavost* otevírá jednu z cest k zachytitelnosti Bytí. *Prautes* pak vyjadřuje – mimo již zmíněné ekvivalenty – ještě i shovívavost, štedrost, důstojnost a vážnost. K věci patří i slovo *epieikeia*, znamenající náležitost, příhodnost, správnost, řádnost, slušnost a morálnost.

Vulgáta překládá Mt 5,5 takto: „Beati mites quoniam ipsi possidebunt terram.“ Verš Mt 11,29 zde zní: „...quia mitis sum et humilis corde“ a Žalm 37,11 „...mites autem hereditabunt terram.“ Latinský výraz *mitis* zahrnuje i tyto významy: krotký, zralý (ve smyslu ovoce), tiše tekoucí, lahodný, úpravný (ve smyslu řeči), mírný (ve smyslu doktríny či zákona). Termín *humilis* znamená: nízký rodem, postavením, způsobem života. Prostý, nepatrný, nuzný, obyčejný..., ale rovněž ponížený a pokorný.

Martin Luther (verze z roku 1522) překládá následovně: Verš Mt 5,5 „Selig sind die Sanftmütigen, denn sie werden das Erdreich besitzen“. Verš Mt 11,29 „...denn ich bin sanftmütig und von Herzen gemütig“. Žalm 37,11 zde zní: „...aber die Elenden werden das Land erben.“ V německém ekumenickém překladu Bible z roku 1980 čteme: Mt 5,5 „Selig, die keine Gewalt anwenden, denn sie werden das Land erben“. Mt 11,29 zní: „...denn ich bin gütig und von Herzen demütig.“ Žalm 37,11: „Doch die Armen werden das Land bekommen.“

Konečně „Nová internacionální verze“ anglického překladu (r. 1973, 1978, 1984) uvádí: Mt 5,5: „Blessed are the meek, for they will inherit the earth.“ Mt 11,29: „I am gentle and humble in heart.“ Žalm 37,11: „But the meek will inherit the land.“

„Kázání na hoře“ proměňuje ducha Západu. Abraham – judaistický *otec víry* – byl při veškeré poslušnosti božích příkazů mocným, bohatým a vlivným členem židovského společenství. Platonským ideálem vrcholného řeckého racionalismu Perikleovy doby zůstal mudrc jako sebevědomý člen athénské *obce*. Římsí pa-

triciové, ale i řadoví občané republiky (*proles*) měli za samozřejmé, že právě oni představují skutečné vládcy světa a arbitry hodnot. V ostrém protikladu k tomu jsou nyní vyzvednuti *chudí duchem, tiší, lkající, lační po spravedlnosti, milosrdní, trpící protivenství, zlořečení*... To vše jsou lidé bez reálného společenského významu a ambicí. Ničím *hmatatelným* nevynikají a není naprosto jasné, proč by s nimi bylo třeba v jakémkoliv smyslu počítat. Nepatří ani k vlivným, ani k úspěšným. Nemají ambice a bývají snadnou kořistí. Pokud nezaslouží přímo výsměch a pohrdání, pak – v tom lepším případě – útrpnost. Jsou to outsideri... A přesto nemusíme hned sdílet Nietzscheův názor, že jde jen o *lůzu*, které napomohla k prosazení výhradně sugestivní a nakonec podvodná a tendenční ideologie. Kdyby myšlenka *slabosti* nemohla nabídnout nic konzistentního a nového obsahem, kdyby ten, jenž stojí na okraji společenství, nemohl již svou *vlastní pozicí* samou o společenství nic smysluplného vypovídat, zhroutila by se celá doktrína jako stavba bez základu.

Z celého světa *slabosti* se nyní omezíme jen na *tichost* a pokusíme se prokázat, že se zde jedná o duchovní útvar s pevnou strukturou *sui generis*, vlastní vnitřní zákonitostí a dokonce i jistým *posláním*. Tím je *otřesení rozumností*, která je latentně přijímána jako nezbytný doprovod běžné každodennosti a osvědčená podmínka, jak *uspět*.

Vlastním živlem *tichosti* není ani soutěž, ani boj. Neprosazuje se zde „nezadatelné“ *právo* ve smyslu proklamativního přiznání oprávněnosti vzneseného nároku, jenž je formálně dokonalý, nebo dokonce nevina jako výraz neprokazatelnosti provinění. *Tichost* nebývá okázale stavěna na odiv jako sebevědomá vnější síla. Může naopak vznikat dojem, že je vlastně zastřenou slabostí a bojácností. Takový dojem lze zprostředkovaně vyvodit ze Spinozovy *Etiky*, kde se dozvíme, že konečnou příčinou všech selhání, potíží a nezdarů je zcela prostá lidská *neschopnost*. Toto přesvědčení jen dokládá, jak je chladný racionalismus bytostně neschopný rozumět něčemu jako je *tichost*! Jedno však lze připustit: fenomén, o němž je zde řeč, je jen nezřetelnou linií oddělen od trpnosti, pasivity a dokonce amorfnosti, jak se jim obvykle rozumí. Nejsme zde jen prostě svědky očekávatelného *odporu*. To nás však nemůže zmýlit, neboť takový odpor není nutně spojen ani se ctností ve smyslu arete a virtus – tedy se ctností, která se projevuje více mlčením než hlasitou mluvou...

K tomu, co ustavuje *tichost* jako veskrze pozitivní strukturu, patří stálá přítomnost spolehlivého regulativu, který zde nazveme *vkusem*. Abychom vyložili, co tím míníme, obrátíme se ke Gadamerově hermeneutice. Citujme příslušný *passus z Wahrheit und Methode*. Zde čteme: „Ačkoliv vkus není základem, je snad tím nejvyšším uskutečněním mravního soudu. Komu je totiž neprávem proti vkusu, ten má nejvyšší jistotu, co se týče přijímání dobra a zavrhování zla – tak vysokou jistotu, jaká je jistota nejvitálnějšího z našich smyslů, totiž volení nebo odmítání potavy.“¹ Tolik autor *Wahrheit und Methode*. V naší souvislosti je relevantní

¹ H.-G. Gadamer, *Wahrheit und Methode*, Tübingen: J. C. B. Mohr ²1965, s. 37 (č. překlad autor).

dvojí aspekt dané úvahy, ačkoliv i tak budeme nuceni provést drobné korekce. Předně: Gadamer formuluje silnou a legitimní tezi, že vkus je typem *souzení*, které se nemusí omezovat na zaujímání individuálního stanoviska ke smyslově vnímatelným předmětům (tedy na oblast estetická), ale může mít arbitrární funkci přinejmenším i v mravní oblasti. Gadamerovi ovšem jde o *posuzovací* aktivitu vědomí, tedy fakticky jen o jeden z jeho aspektů. Pokud rozumíme *tichost* celkový ráz vědomí – jeho *ductus* – nebude *vkus* noetickým, ale přímo ontologickým datem – jednou z *věcných* konstituant. Dále: v souladu s intencí hermeneutických zkoumání můžeme zdůraznit ještě jeden moment. Svou podstatou není *vkus* ani věci volního rozhodnutí (*proairesis*), ani záležitostí spadající pod intelekt (*dianoia*). Schopenhauer s velkou přesností říká, že člověk může *dělat*, co chce, nemůže však *chtít*, co chce! *Vkus* má prostě tak fundamentální a v principu neměnnou povahu, že jím nelze vládnout, ať by toto vládnutí znamenalo jeho „vzdělávání a tříbení“, účelové přizpůsobování „požadavkům doby“ nebo jen prosté zatajování. Má-li *vkus* k něčemu blízko, pak ke sféře somatického, *tělesného*. Lapidárně vyjádřeno: rozdíl mezi lidmi spočívá v tom, nač ještě „mají žaludek“ a co je jim jednoduše zapovězeno. Ale *zapovězeny* mohou být i určité způsoby uvažování, určité způsoby dovolávání se argumentů, ba i způsoby obrany... Tím se dostáváme k poslední z konstituant *tichosti*, které si chceme povšimnout. Je jí *stud*. Zde znovu malý historicko-filosofický exkurz. Je známo, že tomuto fenoménu věnoval značnou pozornost Max Scheler. Tento fenomenolog ví o diferenci mezi *pohlavním a duševním studem*. Tento je mu však v zásadě a přes zdůraznění specifík nakonec jen sublimací onoho. Také *tichost* vyznačuje *stud*, ovšem nikoliv jako Schelerova zjemnělá biologicko-vegetativní síla, nýbrž jako *čistá* mohutnost zaručující, že se člověk a limine nebude angažovat *rvavým* způsobem v tom, co je „...příliš lidské“! *Stud* je prostě až k extrému potencovaný *vkus*. Je to *ladění* (*Stimmung*), které téměř není ani vyslovitelné a které lze rozpoznat jen tehdy, když se vnitřní smysl stane sám sobě objektem.

Většina dosavadních závěrů je jistě *věcně* neverifikovatelná, ač paradoxně v jistém smyslu nepřekračuje Kantovy „meze možné zkušenosti“, dokonce vlastně není možná bez jisté „zkušenosti“. Tato zkušenost je však do značné míry nesdělitelná – alespoň zcela jistě pro toho, kdo ji sám nemá. Anebo může být příslušná zkušenost mylně interpretována, což by bylo vlastně výhodné, neboť pak by *tichost* nepřekážela triumfování „zdravého rozumu“, který je *útulný*.

Důležitější je však něco jiného: podnětem k sepsání těchto meditací byla jedna smutná osobní vzpomínka na zcela konkrétní utrpení, bolest a žal zcela konkrétního člověka. Myšlenka však nezmění to, co se již stalo. (To, jak tvrdil mnich Gaunillo, může *odestát* pouze Bůh.) Slovo, jakkoliv soucitné a chápající, nevrátí reálný čas ani milovanou a postrádanou bytost. *Tichý* člověk nikdy nebyl, není a ani se nestane *úspěšnou a docela prostě šťastnou, jednoduchou* bytostí tohoto světa. V Evangelii se to – spolu s jeho výjimečností – vyjadřuje tím, že mu zatím zůstávají prázdné ruce a pouze *budoucí příslib*. Tento *příslib* je sice v ideálním smyslu zcela legitimní, ale pro „teď a tady“ zůstává jen imaginací... Co však ne-

může vyjádřit filosofie jinak než termíny, které spíše zakrývají, zůstává přístupno poezii.

QUIETUDE A MEDITATION ON THE GOSPEL OF MATTHEW 5:5

The meditation focuses on the biblical concept of *quietude*, as described in Jesus' Sermon on the Mount. It presents quotations from various editions of the Bible and offers basic etymological and semantic context which makes the content of the idea more accessible. Besides that the work stresses the revolutionary character of Christianity with respect to Judaism, Greek rationalism and Roman etatism: those at the social periphery mean hope for its future. The core of the work is an attempt to analyze the inner structure of the phenomenon of *quietness* with the following constants: seeming passivity, taste and decency. The content of the constants is distinguished from the ordinary language content by means of a confrontation with historical-philosophical conceptions.

